

El sol dels fanals

Jaume Calatayud Ventura

2015 - 25è aniversari de la mort de Manuel de Pedrolo

L'agost del 1962, Josep Maria Espinàs, en una de les seves celebrades cròniques de caminades –de viatges a peu– escrivia el següent: *“El cor de l'Aranyó és una mena de placeta que formen les quatre cases i el castell, un bonic racó que ha deixat de ser inexpugnable. Però fa goig, i una mica de respecte, encara, entrar-hi tot passant l'arc de pedra. Alguns dels propietaris coneguts del castell han estat la família Montsuar (s. XIII), el senyor Arnau d'Alta-riba (s. XIV) i cap a la fi del segle XVI els Agulló, senyors de Bellvís. L'any 1831 n'eren senyors els Pedrolo-Gomar. El novel·lista Manuel de Pedrolo és d'aquesta família i va néixer precisament aquí. I intento esbrinar què en sap, d'això, un home que està intentant de torçar un ferro, potser per a alguna reparació casolana, o qui sap si per passar el temps. “Sí –em diu–, els Pedrolo... El fill és a Barcelona, i és un gran literat, ja ho crec...”.*

*Avui, demà, qualsevol dia és prou
per ser elegit heroi d'aquesta gesta;
són sants i bons els jorns per fer una festa
entorn de mi...*

Manuel de Pedrolo i Molina neix, doncs, a l'Aranyó, entre aquells encara imponents murs del castell, l'1 d'abril del 1918, però ben aviat –tot just l'any següent del seu naixement– la família es trasllada a Tàrrega, on el pare, Manuel de Pedrolo i Espona, que és advocat, encara que no n'exerceix –tret d'algun cas especial, com a favor d'amic–, es converteix en president local del moviment polític nacionalista Acció Catalana, creat l'any 1922 i que va tenir en el seu primer consell central dos eminents homes de lletres: com a president, Jaume Bofill i Mates, conegut també, i potser més que pel seu nom, pel pseudònim que emprava: Guerau de Liost, i com a vicepresident, Antoni Rovira i Virgili.

Tanmateix, malgrat el punt d'èpica que pot traspuar el seu bressol i les referències culturalment prestigioses més o menys al seu entorn, el nostre personatge no guardava un record massa bo d'aquella època: una infantesa orfe de mare i condicionada negativament

per unes diguem-ne ínfules de noble de la seva família. *"Jo –recordava Pedrolo– era un noi que no podia sortir a jugar al carrer i que a penes tenia amics, sobretot perquè no vaig anar al col·legi fins als vuit anys fets. [...] Em feien portar els cabells llargs com una nena, la qual cosa no s'estilava pas en aquell temps. [...] Com que la bata dels escolapis, l'uniforme, no era prou bonica, n'havia de dur una altra que feia més distingit... I això no es pot negar: en feia! Se'm veia com una mosca en un got de llet, amb aquella bata... [...] Tot un seguit de fets minúsculs que de gran no tenen tanta importància però que aleshores, de nen, m'amargaven l'existència i eren motiu de burla i de patacades."* I l'infant Pedrolo esdevé un adolescent solitari, refugiat als fantasiosos paratges de l'abundant literatura que troba a la biblioteca paterna i a la d'Acció Catalana.

*Jo no sabia què dir quan era noi
i els adults em preguntaven,
mai no he sabut què dir
quan una veu m'ha interrogat.*

Fins que la tardor de l'any 35 deixa Tàrrrega i s'instal·la a Barcelona, on es matricula a l'Institut Balmes per acabar el Batxillerat. En aquella època escriu ja els primers versos, i sobre les seves vivències de llavors, durant les converses que un dia aleshores encara remot mantindrà amb Jordi Coca –recollides en el llibre titulat amb l'interrogant: "Pedrolo perillós?"–, explicarà el següent: *"Vaig baixar a Barcelona a estudiar les darreres assignatures que em quedaven penjades del batxillerat i a preparar-me per ingressar a la Facultat de Medicina; volia ser metge, jo, aleshores. Però no vaig fer res de bo. Em vaig comprar una gorra de traginer, immensa, i un mocador de seda, d'"apache", i em passava el temps per les tavernes dels barris baixos, el "Bataclan", el "Rodeo"..., un local "encantador" del carrer de l'Estrella on sèiem amb el nas clavat a l'empostissat rodó on actuaven les noies".*

*Oh nit, oh cançó!
l'amor ja m'abraça;
beure en eixa bassa
quan fa més calor!*

"Ja t'ho dic: no vaig fer res de bo. Potser vaig assistir a dues dotzenes de classes i de llibres de text ni en vaig comprar; les pessetes s'esmerçaven en altres coses..."

*Oh nit, oh cançó!
els sexes tan dolços
t'alteren els polsos
en temps de calor!*

Però amb l'any 36 arriba l'esclat de la Guerra Civil, i la Unió Estudiantil Catalana, organització a la qual pertanyia, fa una crida als afiliats a oferir els seus possibles serveis socials. I, atès que un dels col·lectius amb manca de personal era el dels mestres, perquè molts d'ells havien estat ja mobilitzats, Pedrolo fa un curset de capacitació pedagògica organitzat per la CNT i l'envien a Fígols de les Mines, un poble del Bergadà. Passat un temps, torna a Barcelona i comença a fer un altre curset de capacitació, aquest cop de practicant d'hospital, i mentre l'estava fent, el mobilitzen i és destinat al cos d'artilleria de l'Exercit Popular, i va als fronts de Falset, de Figueres i de la mateixa Barcelona.

*Avui, el canó fa carn;
n'ha fet, en fa,
i la metralla retruca
contra la xabola,
contra la cantimplora,
foradada,
que aboca sang sobre la sang
dels morts,
quallada.*

Un cop ja acabada la guerra, i després de fer el servei militar, que encara tenia pendent, a Valladolid –on escriu la seva primera novel·la, que quedarà inèdita perquè a ell mai no li va agradar– torna a Tàrraga, on es converteix en delegat de cultura de la Unió d'Estudiants Targarins, amb una idea ja força clara sobre el que volia fer: escriure. Però el problema estava en trobar la ubicació professional, la manera de guanyar-se la vida fent el que volia fer. I, atès

que no se'n sortia, desorientat, prova de tirar endavant per camins ben diversos. Torna a Barcelona, i fa d'agent d'assegurances i de publicitat, inicia un negoci de fruiteria, i un altre de materials de construcció... Un seguit d'activitats infortunades, perquè no tan sols no li van donar cap bon redit sinó que inclús el van portar a endeutar-se.

Tot i així, l'any 1946, en un moment d'allò més inestable professionalment i econòmic, després de set anys de festeig, decideix casar-se amb una noia barcelonina, de classe obrera, d'origen valencià, Josefina Fabregat Xalmeta, a qui, en principi, la família Pedrolo s'havia negat a acceptar per considerar-la poc apropiada per a un d'ells, per la seva modesta condició social.

*Tu. Tots dos. Llum oberta quan se'n van
cels enllà, dins la tarda compromesa
per l'esguard, els silencis consirosos.*

Acceptat finalment el matrimoni per la part més renuent de la nissaga, la parella Pedrolo-Fabregat s'instal·la a Tàrrega, en un pis propietat de la família. Però allà Manuel continua trobant-se amb el mateix problema que a Barcelona: la qüestió professional. Ell ja és un escriptor, ja escriu amb la dedicació del qui ha fet de la literatura la seva feina, però aquest empeny no tan sols no li posa el plat a taula, sinó que encara li crea problemes de relació social, perquè el converteix en un personatge estrany, rar —que, a més es manifesta ateu, que, a més, és catalanista radical...—. Tanmateix, res no el fa defallir quant a la seva obsessió: ser novel·lista, emmirallant-se en Kafka, en Faulkner, en Joyce, en Hemingway... Tot i que també segueix escrivint versos, amb referents com André Breton i com Paul Éluard, i és precisament en aquest gènere, en la poesia, que aconsegueix que l'editorial Torrell de Reus li publiqui l'any 1949, el seu primer llibre: *Ésser en el món*.

*He vist les cares consiroses del ramat,
les faccions marbrades per la lluna,
com un retret que vingués al meu encontre i demanés...
però tot eren confidències.
Homes i dones, tot un poble que passava
gruixut de confidències.
I el poeta era l'únic que callava.*

I l'any següent a aquella primera publicació, decideix tornar a Barcelona, on s'instal·larà ja definitivament i on el 1951 –alhora que es converteix en pare de família, en donar a Llum la seva dona la que serà l'única filla del matrimoni: Adelais– aconsegueix col·locar-se a l'Editorial Albor, propietat de Ferran Canyameres, on farà diverses feines: traduccions, correccions, textos d'encàrrec..., i comença a treballar també en una agència d'informació, d'investigació privada, la qual cosa sovint s'ha volgut relacionar amb la seva afecció a la novel·la negra. L'empresa es diu "*Behar. Información privada*", és propietat de Francesc Armengou, un antic company d'escola de Manuel a Tàrraga, i es troba al número 145 de l'avinguda de la Infanta Carlota, ben a prop del número 9 del carrer de Calvet, un domicili que s'esdevindrà tot un referent del Pedroló barceloní.

*...i, Diagonal amunt, prop d'Aribau,
em giro a mirar una altra tarda,
el soldat camallarg i ferit que també baixa d'un tram
i va a trobar-se en terra de ningú...
Què se'n deu haver fet, em pregunto, i torno a caminar
entre gent, entre arbres, cap al Turó Park.*

"De vegades els carrers de la ciutat es fan desèrtics sense cap causa aparent/... Us trobeu sol en ple carrer. Una línia dreta es prolonga cap a la muntanya, o vers la mar.../ i en aquesta extensió, habitada per éssers humans que se us assemblen com una gota d'aigua a una altra gota d'aigua, esteu sol, irremeiablement i desesperadament sol..."

*L'hora foscant m'expulsarà
d'una ciutat compartida,
de les mirades dels esclaus
i de la remor dels coloms...*

La carrera literària de Pedroló acaba agafant autèntica embranzida entre el 1953 i el 1954 amb la publicació del recull de contes *El premi literari i més coses* i la novel·la *Estrictament personal* –que guanya el Premi Joanot Martorell– i amb l'inici d'un intens període com a dramaturg que s'estendria fins a finals de la dècada dels setanta "*Un dia* –explicava ell– *em*

va semblar que l'escenari era el vehicle que calia a una idea que se m'acudí, i després les idees que reclamaven una forma dramàtica es van anar amuntegant. Com si hagués engegat un dispositiu". Però, compaginant aquella fal·lera dramaturgic amb la novel·lística, l'any 56 publica un títol, *Domicili provisional*, que fa que un personatge del prestigi social i literari de Maurici Serrahima escrigui a la revista Pont Blau el següent comentari: "*Manuel de Pedrolo acaba de publicar una novel·la breu, "Domicili provisional", que és purament i simplement una obra mestra, una de les millors peces de la literatura catalana de tots els temps. M'ha fet comprendre que ens trobem davant d'un dels majors novel·listes europeus actuals. Tinc una satisfacció d'amor propi a anunciar-ho, i estic segur que no trigarem gaire, amb noves obres de maduresa, a tenir la meva afirmació com una realitat comprovada*".

Per fi, Pedrolo és ja, sobretot, el que sempre ha volgut ser i en la forma en què sempre ho ha volgut: un novel·lista l'obra del qual té com a objectiu la recerca de les constants de la condició humana, de les seves limitacions, de les seves possibilitats i de l'ús que podem fer de la nostra existència en allò que li és fonamental; la qual cosa el porta al plantejament dels grans temes existencials: la llibertat, la solitud, l'alienació, la mort...

*Metzines en la boca em lleven tot coratge,
grans ales pels meus dits s'enduen tot l'amor
de què em sabia atès, de què em sabia llord;
no valen els calfreds que formen mon bagatge.*

Però, tot i la seva consolidació professional, no és fins a les primeries dels anys 70 que pot començar a publicar amb una, diguem-ne, certa normalitat el que va escrivint i editar també una abundant quantitat de textos anteriors que havien estat frenats per un poderós enemic amb què l'autor sempre va haver de lluitar: la censura.

Entre 1949 i 1980 haurà publicat 84 llibres, trenta-tres dels quals van haver d'esperar més de deu anys per ser editats. I segons ell mateix afirma, els motius pels quals es censuraven les seves obres no tan sols eren les opinions polítiques i el catalanisme, sinó també la religió, la moral sexual i el llenguatge considerat indecorós.

*En pujar a casa de nit
sempre et quedes endarrera
per si em veus la regatera
quan s'enfila el meu vestit.
I t'asseus en un racó
quan t'aboco la beguda
mentre, parpella caiguda,
clisses, si pots, el mugró...*

Encara que el fet que Pedrolo tingués sempre problemes amb la censura –i no només amb la censura sinó amb tots els poders fàctics, especialment durant la dictadura, però també i força durant la democràcia– cal dir que resulta tan lamentable com, malauradament, normal, ¿i per què considerem que resulta tan lamentable com normal? Doncs, perquè Pedrolo era un home fidel a ell mateix, un home d'una peça, declaradament ateu, defensor –com algú ha dit– d'un sexe alliberat i alliberador, catalanista independentista radical i marxista heterodox. Un home que, quan se li preguntava si la missió d'un artista, d'un escriptor, és estètica o social, deia: *“Sense negar que el desvetllar una emoció de caràcter estètic és una de les finalitats de l'art en totes les seves formes, em semblaria singularment frustrat un art que no aspirés, també, a una projecció de tipus social...”*.

*...parlo lliurement
de coses ignorades, de coses
que els meus dits no sabrien guardar.*

Hem fet menció abans de la feina de Pedrolo a l'empresa Behar, d'investigació privada, propietat del seu amic Francesc Armengol, i hem dit que aquesta feina s'havia relacionat sovint –potser amb massa lleugeresa– amb l'afecció de l'autor al gènere de la novel·la negra. Segurament la tasca de Pedrolo a Behar no tingués gaire, o res, a veure amb la dels estereotips del personatges del gènere, però potser a la seva imaginació, a la seves fantasies, sí que en alguns moments hi havia alguna identificació amb aquella mena de personatges.

*...d'aventures que només em trenquen els dits,
de somnis que només vull somniar
-un silenci tancat en cigarretes breus i repetides,
en immòbils màquines d'escriure,
en serres que m'osquen, m'aprimen la pell.*

Pedrolo va escriure tres novel·les negres: *L'inspector fa tard*, *Joc brut* i *Mossegar-se la cua*, però a moltes de les seves altres obres no fa falta filar gaire prim per trobar-hi elements, influències, del gènere que a casa nostra es coneix també com de lladres i serenos. *"La novel·la policíaca —explicava— em va començar a interessar de molt jovenet: hi trobava, suposo, un esperit d'aventures que m'atreia i em permetia d'allunyar-me d'altres realitats desagradables"*. Un interès precoç que, afegit a la creença que impulsar aquest gènere en català podia, atès el seu atractiu i la seva relativa facilitat de lectura, fer guanyar lectors en la nostra llengua, és el que acaba portant-lo, l'any 1963, a dirigir la col·lecció *La Cua de Palla*, d'Edicions 62, que reuneix els grans mestres del gènere, com Hammett, Chandler o Simenon, i que compta amb traductors de la talla de Joan Oliver o Maria Aurèlia Capmany. *"Una novella col·lecció —es pot llegir a la declaració de principis que acompanya el volum inicial de la sèrie-, la primera del seu gènere en llengua catalana, comença la seva esperançada trajectòria. Se'n diu: "La cua de palla", nom que ens ha semblat escaient perquè tots els criminals la hi tenen; i sempre acaben per cremar-los-la."* *La Cua de Palla* tindrà varies seqüeles: primerament *Seleccions de la Cua de Palla*, que es comença a publicar el 1981; més tard, a partir del 96, seria inclosa com a sèrie a la col·lecció de butxaca anomenada *El Cangur*; i el 2006, Edicions 62, amb motiu de la trobada de novel·la negra i de misteri *BCNegra* va iniciar una nova etapa de la que ja és mítica col·lecció en català.

A partir dels primers anys setanta Pedrolo pot ja, finalment, viure de la literatura. I la seva obra esdevindrà extraordinàriament àmplia —només la seva novel·lística, suma al voltant de les 20.000 pàgines— i diversa —poesia, narrativa, teatre, periodisme, assaig...—, i amb una incidència popular de les més significatives de la nostra literatura. És, juntament amb Pla, l'autor en llengua catalana més llegit. La seva feina ha estat reconeguda amb Premis tan

destacats com el Víctor Català, el Sant Jordi, el Prudenci Bertrana o el ja citat anteriorment Joanot Martorell. I l'any 1979 li és concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

Cinc anys abans, el 74 ha publicat la novel·la de ciència ficció *Mecanoscrit del segon origen* –estrenada el 1985 com a sèrie de televisió i el 2015 en versió cinematogràfica–, que arriba a ser de lectura obligada en el món docent, que suposa el major èxit comercial de l'autor i que va ser llavor d'un premi convocat per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana entre els anys 84 i 89: el Premi Mecanoscrit per a escriptors joves.

*Les veus són paraules en l'ombra,
i aquesta mica de sol que tenen en els llavis infantils
és un sol de nit...*

Pedrolo, però, per damunt de la seva qualitat i prodigalitat com a escriptor, per damunt del seu llegat, és la imatge, és l'exemple, cada cop més rar, més excepcional i més enyorat per molts, de l'intel·lectual compromès, en aquest cas especialment amb la identitat nacional del seu país, un país en què mai no arriba a veure que la situació política avanci cap al ple alliberament que ell voldria. I també en aquest aspecte, sempre d'acord amb el seu tarannà, Pedrolo guarda una ferma i insubornable actitud que el manté permanentment i fins al final en conflicte amb aparells sociopolítics i culturals, públics i privats. Una lluita constant que, combat a combat, va afeixugant-lo i desgastant-lo; i a mesura que va envellint, ni l'enteresa de la seva pensa, ni la seva convicció ideològica, no el deslliuren de la tristor cansada, del sentiment de soledat i fins i tot de la sensació de fracàs.

*Com els anys m'han malmès, com he lluitat,
com he cedit a la fuga impalpable del meu cor vers horitzons tallats a pic.
És la història d'una derrota, aquesta! Perquè jo ignoro les victòries...
Qui podria parlar del seu triomf sense mentir?*

"Jo podia haver fet més. Tots hem pogut fer més. I millor, és clar. Però és inútil lamentar-se sobre el passat. Només existeix el futur per als qui no acceptem un món tancat, mesquí i injust". Un futur que, tanmateix, té, individualment i inexorable, una data de caducitat. *"El*

dia 26 de juny del 1990 –així ho va escriure el seu amic, l'editor Enric Borràs– en Manuel de Pedrolo se'ns morí, tan inconvenient com ho havia estat tota la vida, segons els seus oportunistes detractors. L'endemà, després d'una enfebrosida recerca més pròpia d'un experimentat detectiu, quan em vaig presentar al nínxol número 2186, al capdamunt del barceloní Cementiri de Montjuïc, ja feia uns minuts que la seua muller Josefina Fabregat i la seua filla Adelais havien marxat”.

La foscor de la mort és eterna, almenys en el pensament dels ateus, però segons quins llegats poden assolir l'excelsionat privilegi d'escapar d'aquesta foscor definitiva. Poden assolir el sol dels fanals de la immortalitat.

*Perquè no morirem,
i parlar de la mort
és parlar d'una terra
que mai no petjarem,
d'un continent remot.*

I és que alguns llegats han estat bastits no tan sols amb talent –que ja seria molt, perquè el talent és qualitat més rara del que en general es pensa–, sinó també amb un idealisme orgullós i pugnaç que mai no es resigna al mer romanticisme de la utopia.

Per això en alguns llegats, com el de Manuel de Pedrolo, *Mai no és de nit: HI HA EL SOL DELS FANALS*.